

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 376.33-056.5.937.53.037:769.012-2(045)

Н. П. ГОЛЕВА

старший викладач

А. А. ІВАХНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

С. О. МОТУЗ

старший викладач

Запорізький національний технічний університет

**ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ
ГЛУХИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
ТА ЙОГО КОРЕКЦІЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

У статті визначено показники розвитку сприйняття часу глухих дітей початкової ланки навчання та порівняно з показниками їх однолітків зі збереженим слухом. Проведено педагогічні спостереження та виявлено особливості розвитку сприйняття часу глухих дітей. Зазначено, що в дослідженні брали участь 242 дитини 7–10 років, із них 128 глухих дітей. Виявлено відставання вищевказаних показників глухих дітей молодшого шкільного віку порівняно з їх однолітками зі збереженим слухом. Експериментально перевірено ефективність корекційного впливу спеціально підібраних рухливих ігор та естафет на розвиток сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: діти, школа, глухота, сприйняття, час, рухи, корекція.

Часові уявлення глухих дітей відрізняються від уявлень про час дітей зі збереженим слухом, тому що в сприйнятті часу особлива роль належить м'язовим і слуховим відчуттям (І. Сеченов [6]). Ураження слуху – дефект, що порушує весь процес розвитку дитини й супроводжується особливостями сприйняття часу глухими дітьми. Дослідники в галузі спеціальної психології та педагогіки встановили, що виконання глухими дітьми різних рухових дій характеризується деякою сповільненістю. На порушення часових параметрів рухів у вищезазначеної категорії дітей було вказано в працях М. Бессарабова [1], О. Гозової [2], І. Ляхової [4], О. Форостян [7] та ін.

У сучасних науково-методичних і фахових джерелах вказано на позитивний вплив засобів фізичного виховання, зокрема рухливих ігор, на організм дітей із психофізичними особливостями. Але науковці недостатньо уваги приділяють дослідженню впливу спеціально розроблених рухливих ігор та естафет на покращення сприйняття часу глухих дітей початкової ланки навчання. Виходячи з цього, було визначено тему дослідження – “Характерні особливості розвитку сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку та його корекція засобами фізичного виховання”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Тема дослідження пов'язана з реалізацією Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст.

Мета статті – провести порівняльний аналіз розвитку сприйняття часу глухих дітей 7–10 років та їх однолітків зі збереженим слухом; експериментально перевірити ефективність впливу корекційної методики з переважним використанням спеціально підібраних рухливих ігор на розвиток вищевказаної здібності глухих дітей у процесі фізичного виховання.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати стан проблеми розвитку сприйняття часу глухих дітей в теорії та практиці корекційної роботи; 2) визначити показники розвитку сприйняття часу глухих дітей 7–10 років та їх однолітків зі збереженим слухом і провести порівняльний аналіз вихідних даних; 3) з'ясувати характерні особливості розвитку сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку; 4) експериментально перевірити ефективність впливу корекційної роботи з розвитку вищевказаної здібності глухих дітей 7–10 років засобами рухливих ігор у процесі фізичного виховання.

Методи дослідження: для вирішення поставлених завдань ми застосували теоретичні (вивчення й аналіз науково-методичної літератури, узагальнення психолого-педагогічного досвіду з проблеми дослідження), емпіричні методи (педагогічні спостереження й тестування) та методи математичної статистики.

Тест “Оцінка відчуття часу” передбачає виконання учасником тестування рухового завдання, запропонованого вчителем (біг на місці в середньому темпі, згинаючи коліна до прямого кута між стегном і гомілкою) протягом 5 с. Після цього учасник тестування повинен відтворити тривалість часу бігу – 5 с. Учитель перевіряє правильність відтворення часу бігу за секундоміром. Потім учаснику пропонують зробити те ж саме протягом 10 с. Фіксують відхилення, визначене з точністю до 0,1 с відтворення часового інтервалу. Значення зі знаком “плюс” означає перевищення часового інтервалу, зі знаком “мінус” – недосягнення заданого часу (Л. Сергієнко [5]).

Для проведення дослідження були сформовані: контрольна група глухих дітей (КГ1) 7–10 років (29 хлопчиків і 34 дівчинки), контрольна група дітей зі збереженим слухом (КГ2) 7–10 років (65 хлопчиків і 49 дівчаток) та експериментальна група глухих дітей (ЕГ) цієї ж вікової категорії (33 хлопчики й 32 дівчинки). Склад КГ1 та ЕГ глухих дітей молодшого шкільного віку був максимально наближеним за ступенем порушення слухової функції: втрата слуху становила 75–80 дБ і більше за класифікацією Л. Неймана.

М. Бессарабов [1] у своєму експериментальному дослідженні вказував на те, що сприйняття часу в глухих дітей на 50% нижче ніж у їх однолітків зі збереженою слуховою функцією. У праці Ю. Комарова [3] також вказано

на те, що відсутність слуху суттєво позначається на функції сприйняття часу. Середня величина помилки при оцінюванні часових проміжків глухими в його дослідженні становила 60% та збільшувалася з підвищенням заданого часового інтервалу.

Порівняння результатів тестування (рис. 1 і рис. 2) цієї здібності КГ1 і ЕГ глухих дітей 7–10 років у нашому дослідженні свідчить про відсутність суттєвих розбіжностей ($t < t_{\alpha}$ при $\alpha = 0,05$).

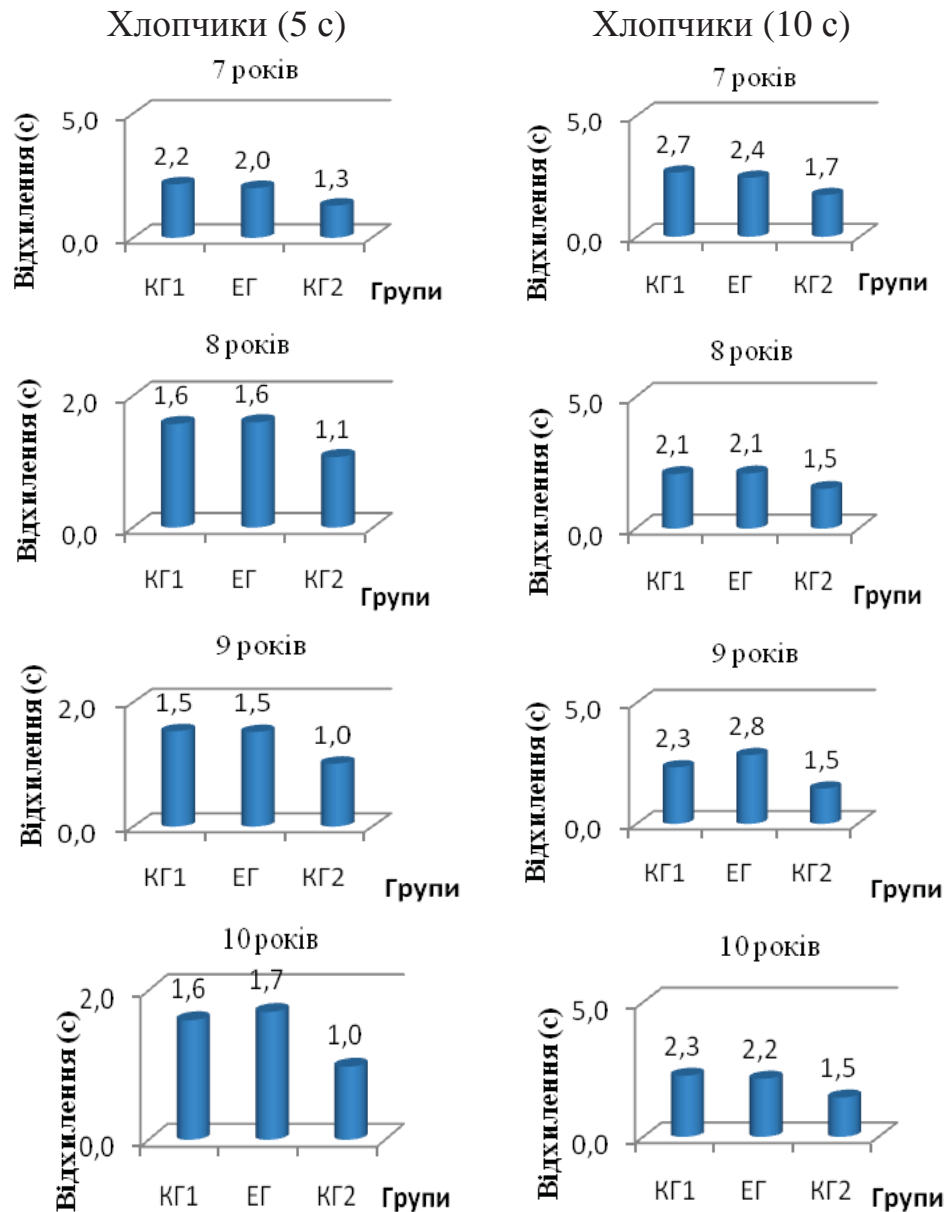

Рис. 1. Вихідні показники розвитку сприйняття часу глухих хлопчиків 7–10 років та їх однолітків зі збереженим слухом за результатами тесту “Оцінка відчуття часу” (5 с, 10 с)

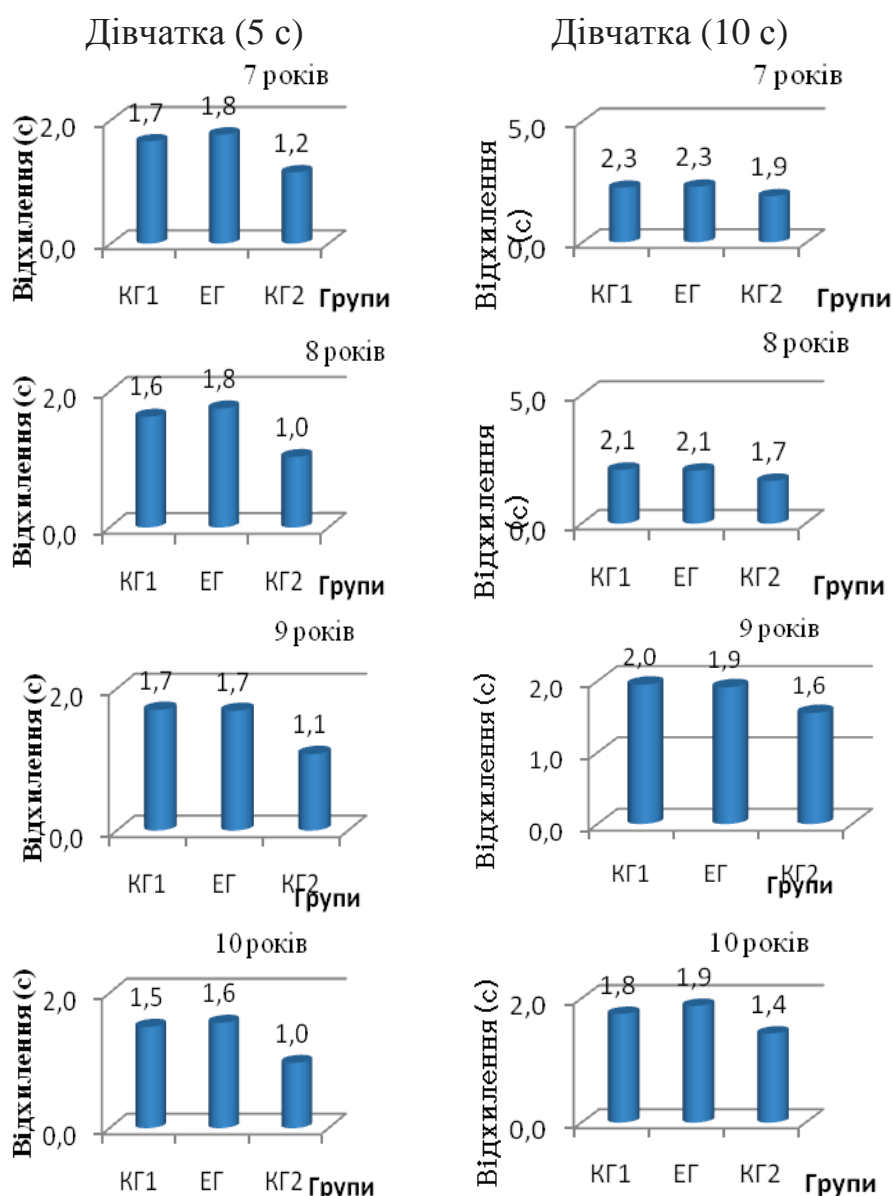

Рис. 2. Вихідні показники розвитку сприйняття часу глухих дівчаток 7–10 років та їх однолітків зі збереженим слухом за результатами тесту “Оцінка відчуття часу” (5 с, 10 с)

Різниця в результатах цих груп становить від 0,85% до 8,90%. Проте між середніми результатами, показаними глухими хлопчиками молодшого шкільного віку та їх однолітками із збереженим слухом, є значні розбіжності ($P < 0,05$), які становлять від 27,89% до 48,75%.

Глухі дівчатка ЕГ також суттєво відстають від дівчаток зі збереженим слухом КГ2 в оцінюванні часових інтервалів ($P < 0,05$). Різниця результатів між цими групами становила від 17,06% до 40,78%.

Співставлення результатів тестового випробування – “Оцінка відчуття часу” – показує вагому перевагу глухих дівчаток над глухими хлопчиками в

7 років – на 14,8%, у 9 років – на 26,2% і в 10 років – на 13,8%. Лише у 8-річних хлопчиків результати випереджають результати дівчаток на 5%.

Як у хлопців, так і в дівчат результати оцінювання відчуття часу покращуються поступово. У хлопчиків зменшення відхилення при відтворенні часового інтервалу відбувається з 7 до 10 років на 17,35%, у дівчаток у тому ж віці результати покращуються на 15,8%.

Не можна не відзначити особливість оцінювання заданих часових інтервалів дітей молодшого шкільного віку всіх трьох груп – збільшення помилок зі збільшенням заданого часового інтервалу. Так, у досліджуваних ЕГ величина помилок відповідно до заданих часових інтервалів становила: 1,7 с; 2,2 с; у досліджуваних КГ1 відповідно – 1,6 с; 2,2 с; у досліджуваних КГ2 – 1,1 с; 1,5 с. Ці показники свідчать про те, що менш точно діти оцінюють більший інтервал (10 с) і більш точно – маленькій (5 с). Варто зазначити, що в процесі виконання тесту в глухих дітей виникали певні труднощі, а саме під час виконання бігу на місці дітям було складно підтримувати однаковий (середній) темп рухів. Спостерігалось або прискорення темпу бігу, або його уповільнення.

Треба також вказати, що глухі діти відхилялися від необхідного ритму рухів, незважаючи на те, що запропоновані в тесті рухові дії досить прості для виконання. Крім того, наші педагогічні спостереження свідчать про те, що глухі діти молодшого шкільного віку погано уявляють відносини між часовими одиницями вимірів (секунда, хвилина, година), часову послідовність, “наповнюваність” відрізків часу. Практичне використання понять про час у них досить обмежене внаслідок відсутності слуху й недостатнього розвитку мови.

Таким чином, недостатність мовної діяльності, зменшення обсягу інформації, отримуваної глухими дітьми внаслідок поразки слуху, позначаються на правильності сприйняття проміжків часу під час виконання рухових дій і, як наслідок, сповільнюють їх часову структуру. Але здібність до диференціювання часу тренується. Забезпечити усвідомлення відрізків часу, а також орієнтуватися в часі при виконанні різних рухових дій циклічного й ациклічного характеру можна лише при регулярній терміновій інформації глухих учнів про часові параметри.

При розробці експериментальної методики корекції та розвитку сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку, в основу якої покладено рухливі ігри, ми керувалися, насамперед, такими принципами адаптивної фізичної культури:

- загальнометодичними (науковості, свідомості й активності, наочності, доступності, систематичності, закріплення);
- соціальними (гуманістичної спрямованості, неперервності фізкультурного навчання, соціалізації та інтеграції);
- спеціально-методичними, які полягають у забезпеченні єдності діагностики та корекції, диференціюванні (об’єднання дітей у відносно однорідні групи з урахуванням віку, клініки основного дефекту, показників

соматичного розвитку тощо) та індивідуалізації (врахування особливостей кожної дитини), компенсаторній спрямованості педагогічних впливів (використання збережених аналізаторів: зорового, тактильного, м'язово-суглобного). Крім того, важливими є врахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку з патологією слухового аналізатора; адекватність, оптимальність і варіативність підбору засобів і методів навчання психофізичним можливостям цієї категорії дітей.

Основним змістом занять із фізичного виховання ігрової спрямованості глухих дітей молодшого шкільного віку мають бути спеціально адаптовані для цієї категорії дітей рухливі ігри, естафети, ігрові завдання, а також загальнорозвивальні вправи з предметами та без них, що проводять в ігровій формі, та інші засоби фізичного виховання, які спрямовані на розвиток сприйняття часу глухих дітей молодшого шкільного віку та покращення їх психоемоційного стану.

У глухих дітей процес відтворення часових інтервалів здійснювався за сигналом експериментатора. Постійне сприйняття різних сигналів, що подаються за допомогою рук, виробило в досліджуваних здібність більш точно сприймати довжину пауз між окремими сигналами, що безсумнівно позначилося на точності відтворення ними часових інтервалів.

Аналіз зростання абсолютних показників відчуття часу в ЕГ і КГ1 глухих дітей молодшого шкільного віку за навчальний рік свідчить про істотні розбіжності між ними. Розбіжність у результатах між глухими хлопчиками 7–10 років становила в середньому 29,5% на користь експериментальної групи. При цьому в усіх глухих хлопчиків ЕГ наприкінці навчального року спостерігалось істотне покращення результатів ($P < 0,05$) порівняно з вихідними даними, що становило від 36,7% до 50%. У КГ1 глухих хлопчиків у більшості випадків (90%) спостерігалась лише тенденція до зростання результатів оцінювання часових інтервалів, що вказує на необхідність активних педагогічних впливів з боку вчителя фізичної культури в плані розвитку здібності до сприйняття часу. Однак, незважаючи на те, що в ЕГ глухих хлопчиків покращення результатів було більш значним порівняно з КГ1 глухих хлопчиків, їм усе-таки не вдалося досягти результатів їх однолітків зі збереженим слухом. Різниця між середніми арифметичними величинами оцінювання часових інтервалів глухих хлопчиків ЕГ та КГ2 хлопчиків із збереженим слухом становила 0,29 с, а відставання середніх показників контрольної групи глухих дітей та чуючих дітей молодших класів становило -0,93 с.

У глухих дівчаток молодшого шкільного віку ЕГ приріст середніх показників здібності до оцінювання часових інтервалів становив від 42,1% до 60%. Порівняно з ними в глухих дівчат КГ1 збільшення показників було не таким значним (від 6,9% до 10,9%). Однак до кінця навчального року глухим дівчаткам ЕГ досягти результатів тестування цієї здібності дівчат зі збереженим слухом КГ2 так і не вдалося.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного дослідження оцінювання часових інтервалів глухими дітьми можна зробити такий висновок: сприйняття часових інтервалів, пов'язане з відтворенням певних дій при зоровому контролі, може компенсувати відсутність інформації, отримуваної через слуховий аналізатор.

Список використаної літератури

1. Бессарабов Н. С. Возрастные изменения психомоторных функций у глухих школьников / Н. С. Бессарабов // Проблемы физического воспитания аномальных детей : матер. конф., 4–5 июня 1986 г., г. Горький. – Москва, 1987. – С. 12–14.
2. Гозова А. П. Психология трудового обучения глухих / А. П. Гозова. – Москва : Педагогика, 1979. – 216 с.
3. Комаров Ю. Н. Восприятие времени у глухих в процессе занятий физическими упражнениями / Ю. Н. Комаров, Г. И. Савенков // Дефектология. – 1976. – № 3. – С. 13–17.
4. Ляхова И. Н. Коррекционное значение гимнастики в учебно-педагогическом процессе по физическому воспитанию глухих школьников младших классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / И. Н. Ляхова. – Москва, 1992. – 26 с.
5. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Л. П. Сергієнко. – Київ : Олімпійська література, 2001. – 440 с.
6. Сеченов И. М. Элементы мысли / И. М. Сеченов. – Санкт-Петербург : Питер, 2001. – 402 с. – (Психология-классика).
7. Форостян О. І. Розвиток точності рухів у глухих школярів засобами фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / О. І. Форостян ; Інститут дефектології АПН України. – Одеса, 2001. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2017.

Голева Н. П., Ивахненко А. А., Мотуз С. А. Характерные особенности развития восприятия времени глухими детьми младшего школьного возраста и его коррекция средствами физического воспитания

В статье определены показатели развития восприятия времени глухих детей начального звена обучения и проведен сравнительный анализ с показателями их сверстников с сохраненным слухом. Проведены педагогические наблюдения и выявлены особенности развития восприятия времени глухих детей младшего школьного возраста. Указано, что в исследовании принимали участие 242 ребенка 7–10 лет, из них 128 глухих детей. Выявлено отставание вышеуказанных показателей глухих детей младшего школьного возраста по сравнению с их сверстниками с сохраненным слухом. Экспериментально проверена эффективность коррекционного воздействия специально подобранных подвижных игр и эстафет на развитие восприятия времени глухих детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: дети, школа, глухота, восприятие, время, движения, коррекция.

Goleva N., Ivahnenko A., Motuz S. The Ability of Deaf Children of Primary School Age to Perception of Time and Its Correction by Means of Physical Education

In the article the features of development of the capacity to perception of time of deaf children of primary-level education. The study involved 242 children 7–10 years, of which 128 deaf children. Defined development indicators abilities of deaf children in the perception of time and compared to their peers with hearing conservation. Revealed the above indicators lag deaf children of primary school age compared to their peers with hearing conservation. Experimentally verified the effectiveness of the corrective influence of specially selected outdoor games on the ability to perception of time of deaf children of primary school age. Effectiveness of experimental methods of perception of time deaf children of primary school age

means outdoor games in physical education confirmed by the final cuts. At the molding stage of pedagogical experiment was tested 50 mobile games and relay races, used during physical education lessons. To develop the capacity for coordinated movements of deaf students in game sessions are used instructional techniques, changing speed or tempo of movements on the signal; performance of motor tasks in reduced support; gradual complications rules or conditions of the relay; change in the way or direction of movement of the relay; change sports gear and equipment. Given that the compensation of hearing loss is primarily due to the visual analyzer during outdoor games with deaf children of primary school age were used methods of presentation, demonstration, showing movements. They showed that deaf children 7–10 years of experimental group outperformed their peers with hearing loss in the control group in terms of perception of time on the likely significant value ($P < 0.05$) and approached to that of children of primary school age with preserved hearing.

Key words: *children, school, deafness, perception, time, correction.*